

no sempre s'ha aplicat al picar... del sabater, sinó a moltes altres formes de picar; fins moral: car em sembla que Pons i Massaveu en el seu llibre segarrenc ho aplica a uns xafarders desvagats que no contents de suaus enraonies, donen «*tacó*» fent mals pronòstics d'un benaurat casat de nou: «alguns, ajaçats a l'ombra dels pinyoners, com apurant la mitgdiada, *atacaven* al Zidro, tot estrafant-li la *planeta*» (*Trascant* p. l. S., 52).

Taconeres assenyala el DAg. en un text no identificat, explicat en ll., el S. XVII: «yo li sé les *taconeres*: scio quae frequentet loca»: sembla que vingui d'un derivat de *tacó* 'taló de calçat' en el sentit de 'petjades', 'llocs on para i petja habitualment una persona'.

Altament no perdem de vista —i això ja ens mena bastant cap a la pista etimològica— que el mot s'ha aplicat també a d'altres objectes caracteritzats per llur duresa i densitat, i per tant usables per a menesters contundents. D'una banda, en una part de les terres de l'Ebre i Ports Ibèrics, és el nom que es dóna a les tripes guisades: peces regastinyoses del budellam del porc, la duresa de les quals els ha merescut en castellà el nom de «callos». Un plat de *takó* m'oferien a Tírig (1961): en efecte, segons *AlcM*, això és propi de Tort., Maestrat i Matarranya; i a Mall., hi ha cosa semblant, no sé si ben bé la mateixa: «*tacó de farciment*: mondejo» (*DFgra.*) «cierto relleno de la panxa del puerco o carnero». A la Garrotxa (m'escriu el Dr. Alsina i Bofill, 1985) anomenen *tacó* les galteres 'parotiditis epidèrmica'. Un *tacó* de --- 'un fart', figuradament: un metge «tenia --- una calavera, que havia comprat per dar caràcter a l'estudi', --- i n'hauria fet ja ús, per espantar algú, i fer-se un *tacó* de riure, si no hagués temut ---», NOLLER (*O. C.* VII, 336.5f.); «ho vui pas dire: encara us hi ventarieu un *tacó* de riure a la meua esquena», Pous Pagès (*Per la Vida*, 116.10).

¿Per què se n'ha dit *tac*, en català, del bastó del billar? —després en els casinos de «senyors», amb simpaties per al «cuarto de banderas», ho mudaren en *taco*—. Per la fusta, no o no sols, sinó encara més pel *tac!*, que hi ventaven a la bola. Les medalles tenen revés, però quin fou l'anvers, no sempre se n'ha guardat consciència: el cas és que si el fr. *billard*, deriva de la *bille*, rull prim i llarg, cilíndric, de tronc boscà, en català *billla* és la que posem palplantada per fer-la caure amb boles o botxes, i d'altra banda en castellà són *bolos*: doncs a l'alt Pallars el que s'usa és *tacó*; però amb *takóns* designen allà no pas els bastons (com el *tac* del billar) sinó la bola de jugar a bitlles: i això en els dos pobles més reculats del NE.: Tavascan i Tor de Vall Ferrera (1932-34). Això ens ajuda a veure clar que aquí el fonament de tot és el *ták!* del cop que ventem, sigui que ho apliquin a l'objecte que pica la bola, o bé a una bola amb què hom pica la *billla* (fr. *bille* 'tac de billard'); i una contraprova en veig encara en el fet que, a l'altra cap de la Vall Ferrera, a Àreu, anomenen *trukó* a aqueixa bola, que rep el nom de *tacó* en els pobles a cada costat (1933); bearn. *tècou* «grosse boule de bois pour le jeu des quilles» (segle XVIII), St. Gaudens *toucou* 'boule' (Lespy-R. II, 60

310). Aranès *tukúy* la bola, i *jogà a t.* 'jugar a bitlles'; però de nou *takú* a Batmala («boule pour faire tomber les quilles», *ALGc.* I, 219).

El cast. *taco* té documentació ben tardana, a desgrat del seu manifest arrelament, i l'ampla volada que ha pres popularment: només des dels diccs. de 1607 i 1611, i de l'ús com a terme de «germania» (1609); i ja en escriptors importants de la primeria del S. XVII, com Góngora. Els port. *taco* i *tacão* corresponen als sentits i arrelament dels cast. *taco* i *tacón*, i no en coneix documentació antiga (cf. el gall-port. *de sotaque*, creació pròpia que DAlonso deriva de *taco*, sembla amb raó, si bé no es veu clar). L'it. *tacco* és sobretot el 'taló del calçat' [c. 1700]; també és terme de tipògrafs «pezzo di carta che si pone sul timpano per rialzarlo»; i mot nàutic «certi legni sopra i quali si alzano le crocere e sifutti», ja documentat en aquesta acc. des de primers del S. XVII: des del qual el mot va passar al gr. mod. *tákos* i, d'aquest, al turc; avui *taccone* funciona com a augmentatiu de *tacco*, i abans va ser (com en cat.) 'tros de sola usat per adobar sabates variades', documentat en aquest sentit des del S. XV.

De *tac* no sé que hi hagi notícies en llengua d'oc, però sí que n'hi ha, i ja medievals, del derivat *tacón* en el sentit d'adob de la sola de la sabata: diverses vegades en textos provençals i gascons citats en el PSW, i tots ells, si no m'erro, del S. XV. En el Nord de França, avui el mot ha desaparegut literàriament, però *tacot* «souche, chicot» es troba en patuesos del Berry, Maine i Poitou, i en el sentit de «pièce» al Hainaut (Sainéan, *Sources Indig.* II, 115); de més a més *tacón* 'pedaç d'ataconador' apareix força sovint, des del S. XII fins a princ. S. XVI, i avui encara: fins i tot ampliat, en certs llocs, fins a designar pedaços del vestit, a Bretanya, Picardia, Lorena i Suïssa (God. VII, 621-2): els nombrosos derivats provenen que és un mot autòcton en el Nord de França; i fins escauria sospitar que d'aquesta família vingui el grup de TATXA 'clau', del qual no manca algun testimoni francès: en tot cas aquesta *-tx-* hi dóna peu.

En fi, romanistes totals, constatem que també existeix a Sardenya: campid. *takku*, terme de fusters per a una espècie de dau de metall que, combinat amb un golfo o polleguera, serveix per obrir i tancar els portals (i potser *takka* en el Sàrrabus, NE. de Càller, «pezzo, pezzettino»); que MLWagner creu hispanismes, sembla que amb raó (*DESdo.* II, 464a), però no és de creure que siguin manlevats del cast., com ell creu, car la majoria dels hispanismes sards vénen del cat., almenys els de la cultura material, i justament aquí el mot es documenta molt abans en la nostra llengua que en la de Castella; però Wagner és disculpable, pel fet que obrint l'*AlcM* veu que el cat. *tac* «prové del cast. *taco*»; ara bé això és un disbarat sense excusa possible, essent així que el mot no té res d'específicament castellà dins la Romània i en la nostra llengua es documenta dos segles i mig abans que en la veïna. El fet de ser terme de mariners en el català medieval, justament facilitava la implantació a Sardenya.

Resumint la difusió del mot en les llengües romàni-